

Katarzyna Warchoł, Krzysztof Warchoł, Maciej Huzarski, Agnieszka Huzarska, Izabela Huzarska

Sport dzieci i młodzieży w procesie wychowania fizycznego współczesnej szkoły

Wprowadzenie

Streszczenie

Sport uprawiany przez uczniów jest doskonałą formą zabawy, wspiera proces tworzenia pozytywnych relacji z rówieśnikami, jak również pozwala czerpać satysfakcję z pokonywania własnych ograniczeń czy słabości. Dzieci i młodzież wykazują potrzebę rywalizacji sportowej już od najmłodszych lat, a sport może być tą formą aktywności fizycznej, która nauczy ich poszanowania występujących w nim reguł i zasad, uznania dla osób odnoszących sukces, ale również okazywania szacunku w odniesieniu do tych, którzy w danej sytuacji ponieśli porażkę. Sport dzieci i młodzieży został wpisany do treści obowiązującej podstawy programowej wychowania fizycznego – na wszystkich etapach edukacji.

W artykule zostały przedstawione podstawowe cele, zadania i funkcje sportu szkolnego w ogólnym procesie wychowania dzieci i młodzieży współczesnej szkoły. Opracowanie zawiera też przegląd wybranych artykułów i opracowań na temat roli sportu dzieci i młodzieży w systemie edukacji. Autorzy publikacji przedstawili również propozycje rozwiązań modelowych w zakresie organizacji sportu szkolnego.

Słowa kluczowe: szkoła, wychowanie fizyczne, sport dzieci i młodzieży

Summary

Sport for Children and Youth in the Process of Physical Education in Contemporary Schools

Sport practised by students is an excellent form of play that supports the process of building positive relationships with peers. Additionally, it allows them to derive satisfaction from overcoming their own limitations or weaknesses. Children and youth demonstrate the need for sports competition from an early age, and sports can serve as a physical activity that teaches them to respect the rules and principles within it. It also instils appreciation for individuals achieving success, as well as respect for those who face defeat in a given situation. The sports activities for

children and youth are incorporated into the content of the mandatory physical education curriculum at all levels of education.

The article presents the fundamental goals, tasks, and functions of school sports in the overall process of educating contemporary children and youth. The paper also includes a review of selected articles and studies on the role of sports for children and youth in the education system. The authors of the publication have also put forward model solutions for organizing school sports.

Keywords: school, physical education, sports for children and youth

Poszukiwania nowych sposobów zwiększania systematycznej aktywności fizycznej dzieci i młodzieży staje się dzisiaj jednym z priorytetowych zadań obecnej szkoły. Sport uprawiany przez uczniów jest doskonałą formą zabawy, wspiera proces tworzenia pozytywnych relacji z rówieśnikami, jak również pozwala czerpać satysfakcję z pokonywania własnych ograniczeń lub słabości. Dzieci i młodzież wykazują potrzebę rywalizacji sportowej już od najmłodszych lat a sport może być tą formą aktywności fizycznej, która nauczy ich poszanowania występujących w nim reguł i zasad, uznania dla osób odnoszących sukces, ale również okazywania szacunku w odniesieniu do tych, którzy w danej sytuacji ponieśli porażkę. Wydaje się, że istnieje również konieczność uczenia dzieci rywalizacji sportowej nie tylko w wymiarze personalistycznym, indywidualnym, ale też grupowym oraz drużynowym. Sport dzieci i młodzieży został wpisany do treści obowiązującej podstawy programowej wychowania fizycznego – na wszystkich etapach edukacji. W ramach kompetencji społecznych uczeń powinien uczestniczyć „w sportowych rozgrywkach klasowych w roli zawodnika, stosując zasady „czystej gry”: szacunku dla rywala, respektowania przepisów gry, podporządkowania się decyzjom sędziego, właściwego zachowania się w sytuacji zwycięstwa i porażki, podziękowania za wspólną grę, pełnienia roli organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych, wyjaśniania zasad kulturalnego kibicowania”¹.

Mając na uwadze rolę i znaczenie sportu szkolnego w ogólnym rozwoju psychofizycznym uczniów, autorzy artykułu podjęli się próby przeanalizowania wybranych aspektów teoretycznych i metodycznych sportu dzieci i młodzieży.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 24 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, poz. 356.

Sport szkolny jako źródło uniwersalnych wartości

Walory aksjologiczno-wychowawcze działalności sportowej dzieci oraz młodzieży skłaniają jeszcze raz do podkreślenia roli i znaczenia zasady *fair play*. Jest ona traktowana jako norma główna, regulująca oblicze moralne sportu, w tym również sportu szkolnego. Prowadzenie gry lub rywalizacji sportowej zgodnie z kodeksem postępowania *fair play* zapewnia aktywności sportowej określone piękno, szlachetność i uczciwość. Walka sportowa powinna być ukierunkowana na dążenie do zwycięstwa, do osiągnięcia jak najlepszego rezultatu, jednak te dążenia nie mogą charakteryzować się regułą „zwycięstwa za wszelką cenę”. Niestety, takie postępowanie coraz częściej obserwujemy już na poziomie szkolnym.

Sport szkolny powinien stać się obszarem i terenem merytorycznego wsparcia zadań wychowawczych, realizowanych w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych. Wymaga to jednak pełnej świadomości i przekonania co do rzeczywistych, a nie pozorowanych, wartości tkwiących w aktywności sportowej dzieci i młodzieży.

Rozgrywki sportowe nie mogą być waloryzowane antagonizująco wobec innych rodzajów edukacji i traktowane jako zagrożenie dla osiągnięć intelektualnych ucznia. Jesteśmy przekonani, że pojawiające się często głosy krytyczne pozbawione są merytorycznych przesłanek. Uczeń postrzegany jest często w wymiarze aktualistycznym i doraźnym, a nie prospektywnym i ustawicznym. Nie oznacza to wcale nadania sportowi szkolnemu statusu lidera w procesie wychowania, a tylko zachęca grona pedagogiczne i środowiska szkolne do zintegrowanej, wychowawczej działalności.

Stałym i pożądanym elementem każdej inicjatywy wychowawczej szkoły powinny być stosowne zapisy odnoszące się do życia sportowego podopiecznych i wychowanków. Z tej perspektywy należałoby określić cele i zadania sportu szkolnego, ustalić plan i harmonogram konkretnych działań, wyznaczyć osoby odpowiedzialne za organizację sportu szkolnego, zadbać o właściwą oprawę i przebieg zawodów sportowych ze szczególnym uwzględnieniem treści wychowawczych, ustalić zasady finansowania działalności sportowej, nagradzania i wyróżniania uczniów angażujących się we wszelką działalność sportową. Działania takie mogłyby w znacznym stopniu podnieść rangę sportu szkolnego w opinii nauczycieli, wychowawców, rodziców, a przede wszystkim dzieci i młodzieży.

Oczekiwania społeczne w odniesieniu do sportu szkolnego są bardzo duże i dotyczą różnorodnych kwestii. W tym obszarze prowadzone są od wielu lat badania naukowe nad socjalizacyjnymi funkcjami sportu. Zdaniem Urszuli Kluczyńskiej sport odgrywa ważną rolę w socjalizacji chłopców do wykonywania przez nich tradycyjnych ról płciowych². Z kolei dziewczęta – jak zauważa Natalia Organista – w przeciwieństwie do chłopców nie zdobywają tak dużej uwagi i szacunku od rówieśników w szkole ze względu na osiągnięcia sportowe, ale przede wszystkim dzięki atrakcyjnemu wyglądowi³. Warto też podkreślić, że sport szkolny może skutecznie przeciwdziałać reprodukcji społecznego podziału ról płciowych. Przykładem mogą być tu dyscypliny sportowe uprawiane koedukacyjnie, czyli w jednej drużynie rywalizują dziewczęta i chłopcy razem, np. *korfball*⁴. Sport dzieci i młodzieży kształtuje także – pożądane społecznie – postawy związane ze zdrowym stylem życia. Osoby młode uczestniczące w aktywności sportowej pod opieką swoich nauczycieli i trenerów zachęcane są np. do zdrowego odżywiania się, odpowiednio zbilansowanej diety, nawodnienia czy higieny osobistej. W ten sposób poznają wartość zdrowia zarówno w znaczeniu indywidualnym, jak również ogółu społeczeństwa⁵. Wyniki tych badań napawają optymizmem i stanowią dużą zachętę dla tych, którzy zjawisko sportu szkolnego postrzegają, nie tylko w kategoriach sprawnościowych, ale również społecznych, kulturowych i wychowawczych⁶.

Naszym zdaniem sport szkolny jest źródłem samorealizacji ucznia; wszechobecny w wychowaniu i rozwoju jednostki, stanowi źródło radości i silnych przeżyć emocjonalnych, jest dla wielu uczniów płaszczyzną przyjaznych i życzliwych kontaktów z rówieśnikami, kształtuje umiejętność podporządkowania się jednostki grupie, uczy dzieci oraz młodzież dobrej roboty i

² U. Kluczyńska, *Sport jako obszar konstruowania tożsamości mężczyzn*, [w:] M. Dąbrowska, A. Radomski (red.), *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, Lublin, Wydawnictwo PWiE, s. 86-99.

³ N. Organista, *Nierówności płciowe w procesie socjalizacji do kultury fizycznej*, [w:] Z. Dziubiński, K. W. Jankowski (red.), *Kultura fizyczna a socjalizacja*, Warszawa 2012, AWF, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja Centrum Edukacji Olimpijskiej, s. 193-202.

⁴ R. Polak, P. Twardowski, *Socjalizująca rola aktywności sportowej dzieci i młodzieży w świetle współczesnej literatury socjologicznej i humanistycznej*, „Rozprawy Społeczne” 2020, Tom 14, nr 3, AWF Warszawa, Filia w Białej Podlaskiej, s. 27-38.

⁵ G. Khaled, Ahmad Ibrahim, J. Brée, M. Naja, *The Influence of Sport Practice in Federal French Sport Clubs on the Sensitivity of Children to Values and Healthy Lifestyle: A Qualitative Exploratory Study*, [w:] P. Rossi, *Marketing at the Confluence between Entertainment and Analytics: Proceedings of the Academy of in Marketing Science* (pp. 1365-1369). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47331-4_267.

⁶ J. Nowocięń, *Sport szkolny i olimpizm szansą edukacyjną reformatującą się szkoły*, [w:] J. Jonkisz, M. Lewandowski (red.), *Wychowanie i kształcenie w reformowanej szkole*, WTN Wrocław, s. 321-325.

organizacji, poprawia stan zdrowia, rozwija obowiązkowość, dyscyplinę i systematyczność, a także poprawia wyniki w nauce.

Problemy w rozwoju sportu szkolnego

Charakteryzując akcenty wychowawcze oraz ukazując podstawowe wartości tkwiące w sporcie szkolnym, należy także ukazać główne zagrożenia, które ograniczają pozytywne oddziaływania sportu szkolnego na osobowość wychowanka. Wśród tych zagrożeń możemy wymienić:

- przypadkowość oraz niekompetencję osób zajmujących się organizacją sportu szkolnego,
- traktowanie sportu szkolnego jako obszaru do samorealizacji nauczyciela, instruktora lub trenera,
- wszechobecny perfekcjonizm i specjalizację,
- angażowanie do sportu szkolnego wyselekcjonowanej grupy dzieci i młodzieży, często do wielu dyscyplin i konkurencji,
- pogoń za pucharami, medalami (zjawisko punktomanii),
- małą liczbę szkół i klas sportowych,
- brak właściwego monitoringu kariery młodego zawodnika,
- system sportu szkolnego promujący przede wszystkim duże środowiska szkolne,
- niespójność systemu wynagradzania nauczycieli, instruktorów i trenerów,
- fikcyjny postulat masowego udziału dzieci i młodzieży w aktywności sportowej,
- stawianie na bieżące wyniki sportowe, a nie na rozwój perspektywiczny i strategiczny⁷.

Wymienione powyżej zagrożenia ograniczają funkcję społeczną, wychowawczą, pedagogiczną i kulturową sportu szkolnego. Należy zmierzać do wszelkich starań, by eliminować to wszystko, co może hamować rozwój aktywności sportowej dzieci i młodzieży. Względy wychowawcze i aksjologiczne sportu szkolnego występują tylko w sytuacji dobrze funkcjonującego łańcucha powiązanych ze sobą działań, zachowań i czynności.

Niewątpliwie ważnym problemem w rozwoju sportu szkolnego, szerzej – aktywności fizycznej dzieci i młodzieży jest liczba uczniów, którzy systematycznie biorą udział

⁷ A. Romanowska, *UKS – sport dzieci i młodzieży*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2002, nr 4, s. 38-42.

w zorganizowanych formach aktywności sportowej. Na podstawie badań o stanie aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w Polsce, przeprowadzonych w ramach Projektu Global Matrix 4.0, tylko 41,4% młodzieży w wieku 11–15 lat uczestniczyło w zorganizowanych zajęciach w sportach zespołowych, a 26,4% w zorganizowanych zajęciach w sportach indywidualnych, natomiast 52,3% młodzieży uczestniczyło w jakimkolwiek zorganizowanym sporcie⁸. Powołując się na wyniki innych badań, można zauważyć, że 62,4% uczniów klas II (7–8 lat) i 40,3% uczniów klas VII (12–13 lat) uczestniczyło w sporcie zorganizowanym⁹.

Pogłębiona refleksja nad wychowawczą rolą sportu szkolnego skłania również do analizy tego zjawiska pod względem etycznym i pedagogicznym. Z założenia sport szkolny ma dążyć do równoważenia i maksymalnej zgodności rozwoju fizycznego, intelektualnego i moralnego. Przydatność tej formy aktywności szkolnej będzie występowała tylko wówczas, gdy dzieci i młodzież – uczestnicy różnorodnych form rekreacyjnych i sportowych – a przede wszystkim nauczyciele wychowania fizycznego, instruktorzy sportu, trenerzy i organizatorzy, uczynią ze sportu szkolnego podłoże do kształtowania określonych wartości, m.in. osobowości młodego człowieka. Niestety, bardzo często zapominamy o tej fundamentalnej zasadzie i sport szkolny, zamiast być siłą sprawczą oczekiwanych i pożądaných zmian, staje się źródłem zachowań nagannych, kręactw, łamania określonych przepisów i zasad, fałszowania dokumentów czy dążenia za wszelką cenę do sukcesu sportowego. Wszystkie te działania są dalekie od założeń etycznych i pedagogicznych sportu w ogóle, w tym również sportu szkolnego.

Sport występujący pod postacią gry, jak pisze Z. Krawczyk, posiada charakter autoteliczny, czyli stanowi wartość samą w sobie i może być również źródłem innych wartości. Inne wartości to przede wszystkim rozliczne funkcje instrumentalne sportu. Możemy tu wymienić, m.in.: funkcję zdrowotną, wychowawczą, rozrywkową, społeczną czy ekonomiczną. Uczestnictwo w formach aktywności sportowej może prowadzić do subiektywnych i intuicyjnych odczuć znalezienia się „w

⁸ P. Zembura, A. Korcz, E. Cieśla, H. Nałęcz, *Raport o stanie aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w Polsce*, Warszawa, Poznań, Kielce 2022, s.12.

⁹ A. Fijałkowska, A. Oblacińska, M. Korzycka, *Zdrowie i styl życia polskich uczniów*. Raport z Badań [Health and Lifestyle of Polish Students. Research Report.]. Instytut Matki i Dziecka [online], [14 XII '23]. Dostępny w Internecie: <https://www.ore.edu.pl/2021/03/raport-zdrowie-i-styl-zycia-polskich-uczniow/>, Warszawa 2019.

rzeczywistości innego ładu aksjo-normatywnego, określonego normami moralnymi, etykietą i przepisami prawa”¹⁰.

Jedną z wartości, które mogą być rozwijane w działalności sportowej, jest zasada sprawiedliwości. Kategoria sprawiedliwości może dotyczyć także sportu szkolnego. Zanim przejdziemy do charakterystyki aktywności sportowej dzieci i młodzieży, w kontekście pojęcia sprawiedliwości, należy przytoczyć specyficzne reguły sprawiedliwości rządzące sportem. Należą do nich: prawo dostępu do sportu, konieczność przestrzegania reguł sportu, jako swoistego rodzaju gry oraz prawo do uczestnictwa w dobrach, jakie sport ze sobą niesie.

Pierwsza reguła, czyli prawo dostępu do sportu, jest bardzo ważna w aspekcie sportu szkolnego. Mamy wiele przykładów na to, że faktyczną działalnością sportową objęta jest tylko niewielka część uczniów, którzy ze względu na swoje ponadprzeciętne zdolności motoryczne i umiejętności ruchowe reprezentują daną szkołę w możliwie maksymalnej liczbie zawodów, turniejów i rozgrywek sportowych. Dotyczy to zarówno małych, średnich, jak i dużych szkół. W tej sytuacji bardzo wiele dzieci i młodzieży nigdy nie zetknie się ze zjawiskiem sportu szkolnego na poziomie obligacyjnej edukacji. Dlatego współcześnie można mówić raczej o braku sprawiedliwości w sporcie szkolnym niż o jej rzeczywistym występowaniu. Pewnym rozwiązaniem tej niekorzystnej sytuacji mogłoby być zdecydowane, a nie tylko pozorowane, ożywienie szkolnych igrzysk sportowych. Organizowanie rozgrywek oraz zawodów sportowych, klasowych i międzyklasowych stworzyłoby warunki do uczestnictwa wszystkich chętnych i zainteresowanych uczniów. W ten sposób prawo dostępu do sportu szkolnego byłoby równe dla dużej populacji dzieci i młodzieży.

Druga kategoria sprawiedliwości, występująca w sporcie, to konieczność przestrzegania reguł sportu jako swoistego rodzaju gry. Reguła ta ma również szerokie odniesienie do sportu szkolnego. Powszechnym zjawiskiem współczesnego sportu szkolnego jest funkcjonowanie uczniowskich klubów sportowych, czyli specyficznych form stowarzyszeń sportowych. Kluby te działają w oparciu o formalne i merytoryczne przesłanki. Każdy UKS posiada osobowość prawną. Analizowana reguła sprawiedliwości nakłada obowiązek na nauczycieli oraz władze stowarzyszenia sportowego, do wypełniania głównych postanowień statutu klubu oraz programu działalności.

¹⁰ Z. Krawczyk, *Zasada sprawiedliwości w sporcie*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Salezjanie a sport*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1998, s.75-82.

Konieczność przestrzegania reguł w sporcie to także zachowania zgodne z obowiązującymi przepisami i zasadami w odniesieniu do konkretnej dyscypliny lub konkurencji sportowej, jak i samej organizacji oraz prowadzenia rywalizacji sportowej, np. przyjęcia określonego systemu rozgrywek, najbardziej obiektywnego i sprawiedliwego sposobu wyłaniania zwycięzcy czy nagradzania uczestników walki sportowej – stosownie do włożonego wysiłku i rangi zawodów. Pierwsza kwestia dotyczy sędziów zawodów sportowych, a w przypadku sportu szkolnego, przede wszystkim nauczycieli. Oni to najczęściej pełnią rolę i funkcję sędziego szkolnych zawodów. W pierwszym i drugim przypadku mamy do czynienia z bardzo wieloma nadużyciami. Osiągnięcie sukcesu w sporcie szkolnym, już na poziomie gminnym lub miejskim, wyzwala emocje i przeżycia, niewspółmierne do rangi i znaczenia zawodów. Najczęściej jest to przyczyną niekontrolowanych zachowań wielu nauczycieli wychowania fizycznego. Obserwuje się czasem zachowania wulgarne i frustracyjne nauczycieli względem siebie, w stosunku do swoich uczniów, jak również uczniów z innej szkoły, a na to wszystko patrzą dzieci i młodzież – aktywni i bierni uczestnicy widowiska sportowego. Podobnie, brakuje sprawiedliwości w całym systemie sportu szkolnego. Nadal preferowane są duże – miejskie szkoły, których uczniowie w wielu przypadkach trenują wyczynowo określoną dyscyplinę sportu i dla nich start w zawodach szkolnych, jest zazwyczaj przymuszoną koniecznością i sam udział, a tym bardziej osiągnięty wynik, nie stanowią dla nich większej wartości. Wynika to ze zgoła odmiennych celów i zadań sportu młodzieżowego (w pewnym sensie traktowanego jako już sportu wyczynowego) oraz sportu szkolnego. Z jeszcze większym paradoksem mamy do czynienia wówczas, kiedy np. żaden nauczyciel wychowania fizycznego konkretnej szkoły nie realizuje danej dyscypliny sportowej w ramach obowiązkowych lekcji lub zajęć rekreacyjno-sportowych, a szkoła osiąga w tej dyscyplinie sportu znaczące sukcesy sportowe.

Zagadnienie organizacji systemu sportu szkolnego powinno stać się udziałem wieloaspektowej polemiki, aby złe przyzwyczajenia, naleciałości oraz niedobre rozwiązania systemowe doczekały się istotnych zmian i rozwiązań formalno-prawnych. W przeciwnym razie konieczność przestrzegania reguł sportu w kontekście zaprezentowanych uwarunkowań będzie tylko postulatem i podłożem teoretycznych dywagacji.

Trzecia reguła sprawiedliwości występującej w sporcie to prawo do uczestnictwa w dobrach, jakie sport ze sobą niesie. Jest ona w pewien sposób powiązana z prawem dostępu do sportu. W

transferze ogólnych reguł sprawiedliwości, występujących w sporcie, ta zależność jest jeszcze bardziej widoczna i zbieżna. Poniżej zostaną jednak wykazane pewne różnice i trochę odmienne podejście.

Rozpatrując prawo do uczestnictwa w dobrach, jakie sport szkolny ze sobą niesie, możemy mieć na uwadze rolę aktywnego uczestnika (uczeń startuje w zawodach, reprezentuje szkołę lub środowisko w dowolnej formie rywalizacji sportowej) lub rolę spektatora. Pierwsza sytuacja, albo też zakres ról związanych z uczestnictwem dzieci i młodzieży w aktywności sportowej, jest ściśle związana z prawem dostępu do sportu szkolnego w ogóle. Natomiast interesująca, z wielu względów, może okazać się interpretacja roli spektatora. Wydaje się, że jest to szczególnie ważne w sytuacji bulwersujących zachowań wielu kibiców (najczęściej dzieci i młodzieży) na stadionach piłkarskich. Jeżeli nie pomagają środki profilaktyczne, w tym: monitoring na stadionach, zwiększone oddziały policji i służb ochrony, natychmiastowa odpowiedzialność cywilno-prawna, zakaz wstępu na mecze itp., to należy się zastanowić, czy sport szkolny poprzez szczególne przywiązanie uwagi do roli spektatora mógłby na tej właśnie płaszczyźnie odnosić znaczne sukcesy moralne i wychowawcze. Zdaniem autorów odpowiedź na tak postawiony problem jest jednoznacznie pozytywna. Nikt za nauczycieli wychowania fizycznego, instruktorów, trenerów i działaczy sportowych nie przygotowuje dzieci i młodzieży do roli odpowiedzialnego i kulturalnego kibica, podobnie jak żaden, nawet najlepszy system edukacyjny, nie zastąpi rodziny w wychowaniu dziecka do jego przyszłych ról społecznych czy zawodowych. Muszą o tym pamiętać, a przede wszystkim mieć taką świadomość, wszystkie podmioty odpowiedzialne za socjalizację dzieci i młodzieży poprzez sport szkolny. Stąd też występuje pilna potrzeba podejmowania wielu inicjatyw, głównie na terenie szkoły, ale również realizowania programów międzyszkolnych i szkolno-klubowych. Szkolne igrzyska sportowe powinny być faktycznym i rzeczywistym „Świątym sportu szkolnego” dla całej szkoły – podkreślamy: wszystkich podmiotów społeczności szkolnej, a nie tylko dla nauczycieli wychowania fizycznego i niewielkiej grupy aktywnych uczestników sportowego spotkania. Takim sposobem nigdy nie wychowamy do pozytywnej roli spektatora. Odpowiednia oprawa zawodów szkolnych, ukazywanie wartości moralnych i socjalizacyjnych sportu dzieci i młodzieży, to kolejne przykłady pożądanых i społecznie oczekiwanych działań. Należy pamiętać, że ważniejsze od wartości autotelicznych w sporcie szkolnym są jego oddziaływania instrumentalne, do których zaliczamy ukazywanie wartości zdrowotnych, wychowawczych czy socjalizacyjnych.

Prezentowanie wychowawczej roli sportu poprzez system określonych symboli (np. insygnia olimpijskie) oraz postaw może stać się źródłem wewnętrznych przeżyć uczestników i spektatorów, a tym samym początkiem budowy trwałego systemu pożądanych wartości i zachowań.

Omówione powyżej w dużym skrócie niektóre problemy etyczne współczesnego sportu szkolnego wiążą się także z podłożem pedagogicznym, z ukazaniem roli sportu szkolnego w całym systemie edukacji dzieci i młodzieży. Proces wychowania – podstawowa kategoria pedagogiczna – opiera się na określonych relacjach zachodzących pomiędzy nauczycielem (instruktorem, trenerem), a wychowankiem (zawodnikiem, sportowcem). W tych relacjach osobowość nauczyciela jest czynnikiem determinującym właściwy przebieg różnorodnych interakcji wychowawczych. Dlatego słuszne wydają się określenia i sformułowania Stefana Wołoszyna w odniesieniu do nauczyciela wychowawcy. Autor pyta: „Czy może wychowawczo emanować w pożądanym kierunku osobowość bezbarwna, nieciekawa, mało twórcza, »odbębniająca« swoje obowiązki, bez autorytetu merytorycznego i moralnego, co więcej – niekiedy skłonna do zawiści, pełna urazów i obaw? Czy uczeń »nie przerośnie mistrza«? Czy inni nie będą lepsi? Czy taki wychowawca może być spolegliwym opiekunem dla wychowanka, który oczekuje tej opieki zwłaszcza w najtrudniejszych momentach życiowych?»¹¹. Oczywiście odpowiedzi na tak postawione pytania mogą przybierać tylko jedną formę. W innym miejscu S. Wołoszyn podkreśla, że nauczyciel wychowania fizycznego, trener czy instruktor sportu musi charakteryzować się także »wyczulonym sumieniem moralnym« oraz wyostrzoną »świadomością etyczną«.

W tym miejscu posłużymy się jeszcze raz słowami S. Wołoszyna, który uważa, że początek wszelkiego zła – również tego pedagogicznego – »tkwi w nas, w ludziach, w naszych postawach, nastawieniach i poczynaniach. Czyli nadzieją zawsze pozostaje wychowanie – wychowanie zaangażowane w realizację wartości prawdziwie humanistycznych...»¹².

Dlatego wysiłki wszystkich osób odpowiedzialnych za wychowanie do sportu i poprzez sport szkolny muszą się opierać na trwałym fundamencie wartości humanistycznych, które mają służyć rozwojowi i zdrowiu jednostek oraz całych społeczności szkolnych oraz na współżyciu ludzkim opartym na stabilnym fundamencie zasad moralnych i etycznych.

¹¹ S. Wołoszyn, *Sport a wychowanie*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Salezjanie a sport*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1998, s.113-118.

¹² *Ibidem*.

Propozycje rozwiązań modelowych w zakresie organizacji sportu szkolnego w systemie edukacji - według autorów niniejszego opracowania

1. Prowadzenie w szkołach dwóch rodzajów zajęć i kół sportowych. Jedne dla młodzieży lubiącej sport, ale niemającej obowiązku startowania w zawodach sportowych (postulat powszechności sportu dzieci i młodzieży), drugie to koła dla młodzieży specjalizującej się w wybranej dyscyplinie sportu (droga do późniejszego wyczynu sportowego).
2. Zastosowanie zasady jeden uczeń – jedna, maksymalnie dwie konkurencje. Pozwoliłoby to na rozwiązanie problemu „sportowych omnibusów” i prowadzenia zajęć sportowych z dużymi grupami młodzieży.
3. Tworzenie klas z rozszerzonym programem wychowania fizycznego i szkół sportowych.
4. Organizacja większej liczby imprez sportowych dla młodzieży konkretnej szkoły.
5. Otoczenie szczególną opieką dzieci uzdolnionych sportowo, a wywodzących się z małych środowisk lokalnych.
6. Jasny i czytelny system finansowania sportu dzieci i młodzieży.
7. Monitorowanie drogi rozwoju sportowego, edukacyjnego, społecznego dzieci i młodzieży wybierających się w poszczególnych dyscyplinach sportowych.
8. Wprowadzenie nowej jakości do współpracy na linii klub sportowy – szkoła itp.

Podsumowując rozważania na temat miejsca i roli sportu szkolnego w zreformowanym systemie edukacji, należy pamiętać, że wychowanie przez sport szkolny to jedna z wielu możliwych dróg realizacji ogólnego procesu wychowawczego, zarówno w sensie instytucjonalnym, jak i personalnym. Znaczenie sportu szkolnego w rozwijaniu i kształtowaniu pożądanych cech charakterologicznych powinno być przedmiotem wielokierunkowych badań pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych w celu poszukiwania optymalnych rozwiązań. Poprzez sport szkolny należy uczyć młodzież tolerancji, akceptacji inności, niepowtarzalności, oryginalności cech i możliwości fizycznych drugiego człowieka oraz akceptacji cech charakteru.

Katarzyna Warchoń jest nauczycielem doradcą metodycznym, nauczycielem wychowania fizycznego w Zespole Szkół im. Jana Pawła II w Zarzeczu.

Krzysztof Warchoł jest doktorem nauk o kulturze fizycznej, honorowym profesorem oświaty, dyrektorem Zespołu Szkolno-Przedszkolnego nr 5 w Rzeszowie, wykładowcą Instytutu Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Maciej Huzarski jest doktorem nauk o kulturze fizycznej, Prodziekanem ds. Dydaktycznych i Studentów, wykładowcą Instytutu Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego, trenerem UEFA Pro piłki nożnej i trenerem Edukatorem PZPN piłki nożnej.

Agnieszka Huzarska jest doktorem nauk o kulturze fizycznej, nauczycielem języka angielskiego, wykładowcą akademickim Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Izabela Huzarska jest magistrem psychologii, wykładowcą akademickim Instytutu Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Bibliografia

Fijałkowska A., Oblacińska A., Korzycka M., *Zdrowie i styl życia polskich uczniów. Raport z Badań [Health and Lifestyle of Polish Students. Research Report]*. Instytut Matki i Dziecka. <https://www.ore.edu.pl/2021/03/raport-zdrowie-i-styl-zycia-polskich-uczniow/>, Warszawa 2019.

Khaled, Ahmad Ibrahim G., Brée J., Naja M, The Influence of Sport Practice in Federal French Sport Clubs on the Sensitivity of Children to Values and Healthy Lifestyle: A Qualitative Exploratory Study. In: Rossi P. (eds), *Marketing at the Confluence between Entertainment and Analytics.: Proceedings of the Academy of in Marketing Science: Proceedings of the Academy of Marketing Science.* (pp. 1365-1369). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47331-4_267.

Krawczyk Z., *Zasada sprawiedliwości w sporcie* [w:] Z. Dziubiński (red.), *Salezjanie a sport*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1998.

Kulczyńska U., *Sport jako obszar konstruowania tożsamości mężczyzn*, [w:] M. Dąbrowska, A. Radomski (red.), *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*, Wydawnictwo PWiE, Lublin.

Nowocien J., *Sport szkolny i olimpizm szansą edukacyjną reformującej się szkoły* [w:] J. Jonkisz, M. Lewandowski (red.), *Wychowanie i kształcenie w reformowanej szkole*, WTN Wrocław.

Organista N., *Nierówności płciowe w procesie socjalizacji do kultury fizycznej*, [w:] Z. Dziubiński, K.W. Jankowski (red), *Kultura fizyczna a socjalizacja*, Warszawa 2012, AWF, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja Centrum Edukacji Olimpijskiej.

Polak R., Twardowski P., *Socjalizująca rola aktywności sportowej dzieci i młodzieży w świetle współczesnej literatury socjologicznej i humanistycznej*, „Rozprawy Społeczne” 2020, Tom 14, nr 3, AWF Warszawa, Filia w Białej Podlaskiej.

Romanowska A., *UKS – sport dzieci i młodzieży*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, nr 2002, nr 4.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, poz. 356.

Wołoszyn S., *Sport a wychowanie* [w:] Z. Dziubiński (red.), *Salezjanie a sport*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1998.

Zembura P., Korcz A., Cieśla E., Nałęcz H., *Raport o stanie aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w Polsce*, Warszawa, Poznań, Kielce 2022.